

Alžběta Peutelschmiedová

Logopedické poradenství

Příklady a analýzy

- Kdy vyhledat logopeda
- Máme doma leváka
- Dyslexie
- Koktavost

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umisťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

doc. PaedR. Alžběta Peutelschmiedová, Ph.D.

LOGOPEDICKÉ PORADENSTVÍ
Příklady a analýzy

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 3616. publikaci

Odpovědná redaktorka Lucie Černá
Sazba a zlom Milan Vokál
Počet stran 128
Vydání 1., 2009

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2009
Cover Photo © fotobanka Allphoto

ISBN 978-80-247-2666-3 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6233-3 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

OBSAH

1. Kdo, o čem a pro koho	7
2. Sami to nezvládneme	15
3. Dobrý den, vítám vás...	21
Otázka věku	21
Otázka pohlaví	24
Otázka prozodických faktorů	26
Otázka vlivu předchozích zkušeností	28
4. Pomůžete mi?	47
5. A ještě něco návdavkem	91
Pojďte si povídat...	91
Kdy vyhledat logopeda?	92
Máte doma leváka?	94
Co to dítě potřebuje aneb Úvaha o podnětném prostředí	95
Pomůže svatý Jan Kapistrán?	97
Jen aby nebyl dyslektik!	98
Obavy z koktavosti	100
Přepínejte kódy!	104
Ponořte se do jazyka!	106
Poselství Charlese Van Ripera balbutikům	107
Něco pro paní učitelky (a také rodiče malých školáků)	111
Když koktáš...	114
Již staří Římané...	117
Každému podle jeho potřeb	119
Komu není rady, tomu není pomoci	121
Slovo o tvrdých terapiích	123

1. KDO, O ČEM A PRO KOHO

Otevřeně a upřímně předesílám, že vše, co začínáte číst (a možná s nejrůznějšími pocity dočtete až do konce), bude čistě osobní výpověď někoho, kdo se s radostí i jistým uspokojením ohlíží za klopotnou, ale smysuplnou cestou brázdami logopedie, za více než čtyřicetiletým potýkáním se s vadami a poruchami řeči, které se v posledních desetiletích v širším pojetí nejen slovně přetavily do sousloví **narušení komunikační schopnosti**. K tomuto tématu naleznete na pultech knihkupectví i v knihovnách řadu titulů, z nichž mnohé se otázky logopedického poradenství nevyhýbají, ba vlastně ani nemohou.

Mám ráda přísloví a citáty (což později zdůvodním), své rozhodnutí rozmnožit stávající nabídku se tedy pokusím zdůvodnit jedním rčením z ruské lidové slovesnosti: *Zpívat se může ve sboru, ale mluvit má každý zvlášť.*

Budu se snažit známé a povědomé teoretické poznatky okořenit zkušenostmi z vlastní praxe, možná něco napovědět, něčím zaujmout nebo vyburcovat k nesouhlasnému hlubšímu zamyšlení. Dál mé ambice nesahají, neboť i profesně platí slova G. B. Shawa: *Zkušenosti nás učí, že lidé se ze zkušenosti nikdy nepoučí.*

K té praxi jen několik základních údajů. Na počátku šedesátých let minulého století mě noblesní pan ředitel Základní školy pro vadně mluvící zavedl před 4. A a zde opustil se slovy: „Hážu vás do vody a plavte!“ Na té škole jsem pak pobyla celkem třiadvacet let, „přežila“ pět ředitelů (i nějaké ty inspektory), bylo mi tam dobře a jsem za onu životní příležitost stále vděčna. Stala jsem se tak učitelkou-logopedkou, a to ne vlastním rozhodnutím, vlastní volbou, ale náhodou vynucenou společenskými okolnostmi. Snažila jsem se být „paní učitelkou“ (i když mě žáci tehdy museli oslovovat soudružko). Rozhodně na mě neplatil úsudek Corinne Maierové: *Učitelka je osoba, které se, když byla malá, ve škole nelíbilo, jinak by se jistě lépe učila a posléze měla i zajímavější a lépe placenou práci.* S uzarděním dodám, že jsem ve škole patřila vždy k těm trapným jedničkářkám a školu mám ráda dodnes, nevyhořela jsem.

V průběhu základoškolské logopedické plavby jsem se třikrát přihlásila do konkurzu na místo asistentky na katedře speciální pedagogiky. Neuspěla jsem, s podotknutím, že musím pochopit, že přednostní právo na místo vysokoškolské učitelky má čerstvá absolventka vybavená – na rozdíl ode mne – patřičnou legitimací. Když se pak v lednu 1986 ozval vedoucí příslušné katedry s dotazem, zda bych své tehdy již externí působení na fakultě nezměnila za interní, stačila jsem jen do telefonu špitnout, že „...nejsem ve straně.“ Nato jsem byla blahosklonně ujištěna, že „...to nevadí, my už máme tak silnou stranickou buňku, že si vás můžeme dovolit.“ A tak si mě katedra speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci dovoluje dodnes. Mezi studentkami (i hrstkou studentů) se s chutí a gusem pohybuji shodou okolností už stejný počet let jako kdysi na škole speciální, dnes Základní škole logopedické. A jsem přitom patřičně hrdá na to, že patřím k vysokoškolským učitelům, kteří se takřikajíc „zamazali od křídý“.

První popud k sepsání zkušeností, úvah a poznatků z logopedické poradenské praxe mi daly již před nějakým časem mladé logopedky, účastníci se tradičního semináře pořádaného každoročně v podzimních dnech naší katedrou. Nazvali jsme ho Reflexe studia očima mladých absolventů, což si pro sebe překládám – Jen do nás! Snažíme se získat zpětnou vazbu. Zveme naše absolventky, aby se tak v odstupu do tří let po ukončení studia speciální pedagogiky s námi podělily o své první profesní zážitky a především se vyjádřily k tomu, v čem spatřují nedostatky (i klady) absolvované vysokoškolské přípravy. Všechny se tehdy nezávisle shodly na něčem, co bych vůbec nepředpokládala. Největší potíže – a snad i deficit vysokoškolské přípravy – pocitovaly v komunikaci s klienty. A to je hlavní idea, kolem níž by se měl nabízený text odvíjet a kterou by se měl zevrubně zaobírat. Že se mladé absolventky nemýlily, jsem se přesvědčila vzápětí na nejbližším semináři.

Nejsem zrovna nejhorlivějším zastáncem dramaterapie a příbuzných terapeutických technik, ale rozhodla jsem se zinscenovat se studentkami jednoduchou scénku. Na imaginární posteli imaginární neurologické kliniky měl ležet imaginární pacient (dnes by to již byl klient) s čerstvou diagnózou afázie. Jedna ze studentek byla vyzvána, aby jako logopedka poprvé přistoupila k nemocnému a oslovila ho. Zdánlivě banální, v nemocnici na neurologické klinice skoro každodenní situace. Studentka se vžila do role: „Dobrý den, já jsem logopedka a přišla jsem...“ To stačilo, přerušila jsem ji dotazem, proč si myslí, že každý v naší republice ví, kdo je to logopedka. Otázka není lichá, zkuste se v tom trochu zorientovat, poptat se ve svém okolí, budete

překvapení, nemile, dodávám. Ale nepodivujte se, ani vysokoškolsky vzdělaný občan nemusí mít o logopedii a logopedkách ponětí. Pokus jsme tedy opakovaly. Znovu pozdrav a následně věta „... a přišla jsem si s vámi popovídat.“ Hodně jsme se nasmály. To sedlo! Afázie – definovaná jako ztráta již nabyté schopnosti komunikovat – a tady si přijde s pacientem někdo popovídat. To je profesní faux pas, ze kterého se jen obtížně vymotáte.

Nic mi není vzdálenějšího – a více proti mysli – než úloha rádce, poučného a poučujícího. Odborné i osvětově laděné publikace – nejen logopedické – obvykle přetékají poukazy a příkazy, co by se mělo, ba co se musí. Už řídceji, až vzácně tam najdete odpovědi na otázku – JAK příslušné rady realizovat, JAKÝMI cestami a způsoby ke kýženému výsledku směřovat. Polský logoped Zbigniew Tarkowski, známý v České republice především ze slovenských překladů, připomíná povinnost ne pouze radit, ale hlavně pomáhat. S touto výzvou se obrací především na logopedky, které jako ženy mají podstatnější sklon při práci s řečově handicapovanými empatii nadřazovat profesionálně fundovanému přístupu. Možná bychom ve svých pracovnách a ambulancích měli mít stále na očích jednu z La Fontainových bajek:

*Jde-li jen o úvahu snad,
všude jsou rádců plné řady.
Má-li se něco vykonat,
není tam nikdo dohromady.*

Začnete-li se důsledněji probírat českými logopedickými příručkami a odbornými logopedickými publikacemi vůbec, nemůže vás po určité době minout pocit káravě zdviženého prstu, někdy skoro mentorování. Vše namířeno samozřejmě proti rodičům dětí s řečovými problémy (nebo i bez nich, zohledňujeme-li logopedickou prevenci). Všechno je špatně, stále jsou jen peskováni podobně jako na mnohých třídních schůzkách, kam proto většina rodičů raději ani nezavítá.

Tato skutečnost vyžaduje trochu hlubší zamyšlení. Neblaze se tak v nejširší veřejnosti upevňuje povědomí, že logopedie se týká jen dětí, kupříkladu toho nešťastného R (které dnes – v čase bezbřehé výslovnostní tolerance – už až tak nešťastné ani není) apod. Nedivme se potom, že třeba právě výše uvedenou afázií už si nikdo běžně s logopedkami a logopedickou péčí nespojuje. Obvykle zdůrazňuji, že patlavost (dyslálie) je ve skutečnosti jenom částí jednoho z deseti okruhů narušení komunikační schopnosti, jakousi logopedickou manikúrou, byť nejviditelnější, protože se týká převážně dětí, s nimiž se v nejružnějších rolích setkáváme všichni.

Avšak jsou zde hlubší souvislosti, až ideologické, což si ne dost uvědomujeme. Inu, ještě neuplynulo oněch biblických čtyřicet let pouti po poušti a setrvačnost – i v myšlení – je nebezpečná a škodlivá, jak při jedné ze svých přednášek pro vysokoškolské posluchače zjara 2008 připomněl v České republice stále vlídně a se zájmem vítaný šarmantní pan profesor Lechta.

Jsem speciální pedagog-logoped, ale tento obor jsem vystudovala ještě pod označením defektologie. Jedná se o pouhou bezvýznamnou hru se slovy, termíny? Ale vůbec ne! Speciální pedagogika vystřídal defektologii v oblasti ŠMVZP (rozuměj: školství pro mládež vyžadující zvláštní péči) na přelomu let 1964/65. Tedy v období, které je politology a historiky (ano, už je to historie) označováno francouzským termínem *détente* (tání, uvolňování). Byla to ta stále vzpomínaná léta šedesátá, kdy se mnohé v kladném slova smyslu lámalo, měnilo, v našich zemích až do tragického 21. srpna 1968. Najednou jsme ani v péči o osoby se specifickými potřebami (dnešní způsob obcházení problému) neměli pocit, že bychom se museli doslovně držet sovětského modelu, propagujícího defektologii. Slova, názvy se měnily, způsob myšlení, myšlenkové pochody ještě dlouho ne, s neblahými pozůstatky se potýkáme dosud. Inu, asi měl pravdu atomový fyzik Max Planck, když prohlásil: *Nové názory nikdy nezvítězily, prostě jen přívrženci starých idejí postupně vymírali.*

Profesor Miloš Sovák byl právem hrdý na organizaci a působnost Logopedického ústavu hlavního města Prahy, založeného po 2. světové válce. Logopedie jako už skoro autonomní obor nabrala správný směr a aktivitu. Jenže přišlo „vítězství pracujícího lidu“ v únoru 1948 a ponurá léta padesátá, kdy se právě u nás zrodil genetika (vzpomeňme Moravana Johanna Gregora Mendela) v pojetí nastolené ideologie stala pavědou, prodejnou děvkou imperialismu. Profesor Miloslav Seeman, znevažovaný například pro své výzkumy možného vlivu biochemických faktorů na vznik koktavosti, nadlouho v podstatě zmizel z odborných publikací a učebnic. Akademik Josef Charvát ve své navýsost zajímavé a věcně sepsané autobiografii (*Můj labyrint světa, Galén*, 2005) zaznamenává, že v roce 1958 mu byla v článku uveřejněném v *Časopise lékařů českých* cenzurou škrtnuta věta „...*osobně mi blahopřál profesor Seeman*“. Ještě při mém nástupu na univerzitu v roce 1986 jméno profesora Miloslava Seemana, spoluzakladatele I.A.L.P. (International Association of Logopedics and Phoniatrics) v seznamu doporučované odborné literatury vůbec nefigurovalo. V jakés takés anonymní logopedické paměti ze všeho zůstalo jen matné tvrzení, že by balbutici (koktaví) *neměli jíst tolik masa.*

Logopedii zcela ovládly funkční poruchy a neurózy, v jejichž pozadí vždy stáli „špatní a neschopní“ rodiče. Zde si vypůjčím slova vtipných lékařů Petra Škrabánka (emigranta) a Jamese McCormicka, kteří v knize Pošetilosti a omyly v medicíně, s podtitulem Skeptický průvodce pro lékaře i nebojácné pacienty napsali: *Funkční choroby jsou ty, pro něž se nedá najít žádné „skutečné“ vysvětlení. Postiženým pacientům se dříve říkalo neurotici nebo spíše neurastenici, pokud se jednalo o ženy, pak byly hysterické. Podle jednoho bystrého pozorovatele „kdokoli je na ženský a hodně kouří, kdo má měkké srdce nebo kdo je vzrušivý, je neurastenik“*. Citace je z knihy, s níž by se mohli (s potěšením) seznámit všichni logopedi poctivě usilující o stanovení co nejpřesnější diagnózy. Třeba už proto, že stanovená diagnóza vypovídá často více o tom, kdo ji sepsal, než koho má charakterizovat (knížku vydalo Nakladatelství Lidové noviny v roce 1995).

Totalitní ideologie prosáknuvší i do logopedie však chápala funkční poruchy ještě jinak, po svém. Rodil se přece – nebo se alespoň měl zrodit – nový člověk, genetické faktory zmizely z obzoru, výchova, především ta kolektivní, měla zmoci vše. Od toho zde byly jesle, někdy i týdenní, mateřské školy a škola vůbec – nejlépe ta jednotná, Zdeňkem Nejedlým kopírovaná podle sovětského vzoru. Renomovaná režisérka Českého rozhlasu Hana Kofránková připravila pásmo z českých slabikářů, při jehož poslechu hlavně těm starším doslova tuhne krev: v čemže jsme to žili, v jakém duchu jsme to byli vedeni? Vezměte do rukou Kožíškova Poupata z počátku minulého století (nedávno je znovu vydalo nakladatelství Paseka), potom některý z prvo-republikových slabikářů a srovnávejte texty vštěpované dětem s těmi z let padesátých. Podle letory (a věku) se buď zděsíte, nebo zasmějete.

Takové podhoubí jen posilovalo přesvědčení, že „poručíme větru, dešti“ – a to vždy a všude, i v logopedii. Vše se tak zjednodušilo! Stanovili jsme diagnózu (u dětí nesprávný výchovný styl rodičů) a potom vadu či poruchu řeči prostě odstranili. Když ne, viník byl nasnadě, nedodržel naše pokyny, nedbal našich rad. Poslední roky se pomalu vracíme k potřebné profesní pokoře a ke snaze problémům hlouběji porozumět. Význam pokory – v každém směru – náležitě vystihl zapomínaný Karel Havlíček Borovský:

*Tím hlubší základy,
čím vyšší zeď nahoře,
a vyšší rozum
stojí na hlubší pokoře.*

S akceptací nejnovějších poznatků z kooperujících vědních oborů jsme realističtější, už se přece jen tak často a snadno neuchylujeme k formulacím o naprostém odstranění narušení komunikační schopnosti.

Nepatřím k těm, kteří šmahem z odborného hlediska odsuzují vše, co souvisí s dobou před rokem 1989. Asi jsem svým nesouhlasem hodně překvapila studentku, když mi u zkoušky tvrdila, že „...předčasný vývoj řeči u dětí souvisel s politickou situací před revolucí, to byly takové trendy, že rodiče chtěli, aby děti mluvily předčasně.“ Patrně bych nenalezla lepší ilustraci svého předchozího zamyšlení. Kategorii předčasného vývoje řeči už naštěstí současné učebnice logopedie vypustily (právě proto, že byla přímým útokem na rodiče), obviňování matek a otců jsme se však dosud zcela nezrekli.

Snažím se svým studentkám – v prezenčním i kombinovaném studiu – vštípit víc hrdosti na úroveň naší logopedie. Souhrnně vzato – nemusíme se stydět. Čtyřicetiletá totalitní izolace nás silně poškodila, zejména co se týče dostupnosti odborné literatury a možnosti navazovat kontakty na různých zahraničních konferencích. To teď všechno můžeme, ale ne vždy plně využíváme. Nesouhlasím s postesknutím v jednom z mála našich logopedických periodik, že aktuální nedostatek písemných příspěvků z řad logopedek je přímým důsledkem dřívější nemožnosti odborně publikovat a celkového omezování v této oblasti. Nepamatuji se, že by Sovákovy publikace vycházely v samizdatu. Sáhla jsem do spodních zasutých políček své knihovny a vytáhla na světlo boží jen něco ze zaprášených ročníků časopisu *Otázky defektologie*. Ukázala jsem je také studentkám. A ukázala jsem jim rovněž, že stačilo přeskočit úvodní článek věnovaný podle ročního období výročí VŘSR (Velké říjnové socialistické revoluce), Vítěznému únoru 1948 nebo právě probíhajícímu sjezdu KSČ (tuto zkratku bohužel stále ještě není nutné vypisovat) – a mohli jste se začíst do fundovaných článků a příspěvků odborníků zvučných jmen. *Otázky defektologie* vycházely několik desetiletí, a to jako měsíčník, desetkrát do roka. Porovnejte prosím se současnou Speciální pedagogikou. Neuškodí se také vrátit ke slovenským Logopedickým zborníkům (jsou slovenské, proto psáno se z-) vydávaným péčí Josefa Lišky. Úroveň jejich příspěvků a fakt, že se v nich běžně a hojně setkáváme se jmény českých logopedů a surdopedů, hloubavějším hodně naznačí a mnohé vysvětlí ve vztahu k dnešku, ale především k logopedickému dění v bývalém Československu před rokem 1989. Moc bych se přimlouvala, abychom se v tomto směru podstatněji a častěji vraceli. Naplnili bychom tím nabádání profesora Sováka: *Kdybychom více četli, nemuseli bychom tolik objevovat.*